

Participatie

Colofon	Handreiking Participatie
Copyrights	Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling (GDO) Laat het ons weten als je iets uit deze handreiking overneemt. https://vereniginggdo.nl of info@vereniginggdo.nl
Jaar van uitgave	2023
Redactie	Nienke Voorbrood (student WUR)
Klankbordgroep	René Munsters (GDO), Jori Boekwijt (student WUR)

Project: 5 Inspirerende Praktijken ter Inspiratie

Een belangrijke missie van veel centra voor natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE) en van Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling (GDO), de netwerkorganisatie van 140 NDE centra in Nederland, is het versnellen van duurzame ontwikkeling op lokaal niveau.

Zoals uitgelegd door het Planbureau voor de Leefomgeving zijn de meeste burgers in Nederland zich bewust van de noodzaak van deze duurzame ontwikkeling en zijn ze vaak bereid, en ook in staat, om te helpen deze doelen te bereiken. De NDE-centra herkennen het belang van het betrekken van burgers en van het erkennen van burgers als belangrijke stakeholders bij de transitie naar een duurzamere samenleving. Dit betekent dat steeds meer centra hun focus willen verbreden naar het stimuleren en begeleiden van burgerparticipatie.

Binnen dit project 5iPti (5 inspirerende Praktijken ter inspiratie) wordt burgerparticipatie gedefinieerd als: de actieve betrokkenheid van burgers bij duurzaamheidsprojecten. NDE-centra hebben vaak een goede en hechte relatie met burgers en bevinden zich daardoor in een veelbelovende positie wanneer zij besluiten zich te richten op burgerparticipatie. In de praktijk blijkt echter dat veel centra problemen ondervinden wanneer ze de stap naar burgerparticipatie maken.

Deze handreiking maakt deel uit van het onderzoeksproject 5iPti naar NDE centra in Nederland die de eerdergenoemde transitie naar burgerparticipatie ten behoeve van duurzaamheid willen maken. GDO wil de centra helpen in deze transitie door het aanbieden van een leertraject. Daarom hebben zij de Wageningse Wetenschapswinkel gevraagd hen te begeleiden.

De volgende documenten zijn opgesteld:

Deel 1 Inspiratiedocument

Deel 2 Handreiking Participatie

Deel 3 Handreiking Organisatieveranderingsprocessen

Deel 4 Handreiking Imago en Identiteit

Deel 5 Handreiking Het bereiken van doelgroep(en)

Deel 6 Handreiking Ondernemende vermogens

Deel 7 Handreiking Vaardigheden

Deel 8 Masterscriptie Strategieën om barrières rondom burgerparticipatie in NDE centra te overwinnen

Samenvatting

Hoofdvraag: Wat is participatie?

Relevantie: De centra willen zich verbreden van educatie naar participatie, maar participatie kan op verschillende manieren worden gedefinieerd. Inzicht in het gebruik van definities van participatie door verschillende groepen is handig bij het werken met participatie.

Belangrijke punten:

Participatie kan op verschillende manieren worden gedefinieerd.

- Verschillende actoren hanteren verschillende definities van participatie. De overheid spreekt bijvoorbeeld over burgerparticipatie. Hierbij ligt de focus veelal op beleidsprocessen (participatieladder).
- De NDE-centra hanteren verschillende definities. Participatie kan worden opgedeeld in inwonersparticipatie, overheidsparticipatie en maatschappelijke participatie.
- Bij verbreding van de NDE-centra bedoelt GDO het oppakken van inwoners- en overheidsparticipatie naast de huidige educatie activiteiten.
- Vaardigheden van medewerkers die unaniem genoemd zijn om participatie te kunnen uitvoeren zijn sociale en communicatieve vaardigheden.

Reflectievragen

Wat versta jij onder participatie? Heb je voorbeelden van participatieactiviteiten die jouw centrum heeft uitgevoerd?

Burgerparticipatie en de overheid

De rijksoverheid omschrijft burgerparticipatie als *‘Veel burgers voelen zich betrokken bij hun wijk of omgeving en zetten zich daar vrijwillig voor in’* (Ministerie van Algemene Zaken, z.d.). Voorbeelden van burgerparticipatie die zij geeft zijn: vrijwilligerswerk, schoonmaakacties, collectief zonnepanelen inkopen, een zorgcoöperatie oprichten en meepraten over de gemeentebegroting.

Naast burgerparticipatie spreekt de rijksoverheid over een doe-democratie: samendoen, denken en beslissen. Dit begrip beschrijft de *‘nieuwe verhoudingen en werkwijzen tussen burgers en overheid.’* Om de ideeën en plannen van mensen te ondersteunen moet de overheid een andere rol innemen (Ministerie van Algemene Zaken, z.d.).

[ProDemos](#) (organisatie die zich bezighoudt met de ‘spelregels’ van democratie en rechtsstaat in Nederland) definieert burgerparticipatie als *‘een manier van beleidsvoering waarbij inwoners, individueel of georganiseerd, direct of indirect, de kans krijgen om invloed uit te oefenen op de voorbereiding, uitvoering of evaluatie van beleid.’* Deze definitie wordt gebruikt in meerdere rapporten over de toepassing van burgerparticipatie in Nederland (Blok et al., 2023, p. 7; Van den Bongaardt, 2018, p. 4).

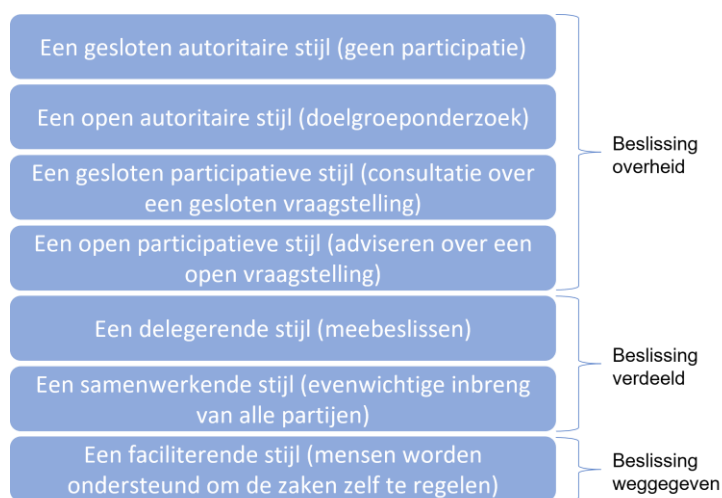
Participatie binnen de overheid is veelal gericht op participatie binnen beleidsprocessen. De definities gehanteerd door de overheid omvatten de drie typen participatie zoals zal worden omschreven onder 'Participatie en NDE-centra'.

Participatie in de wetenschappelijke literatuur

Binnen de wetenschappelijke literatuur zijn er ook verschillende definities, modellen en benaderingen van het begrip burgerparticipatie (Cornwall, 2008).

De participatieladder

De participatieladder is een typologie om verschillende soorten participatie te onderscheiden binnen het beleidsproces. Er bestaan verschillende versies. De participatieladder (Figuur 1) van Aarts et al. (2015, p.207) is gebaseerd op de typologie van Pröpper en Steenbeek (1998). De ladder beschrijft de verschillende mate van invloed die kan worden uitgeoefend en bij wie de uiteindelijke beslissing ligt.

Figuur 1

Citizen science

Binnen het doen van onderzoek kan participatie voorkomen in de vorm van 'citizen science'. Dit kan breed gedefinieerd worden als het actief betrekken van mensen in wetenschappelijk onderzoek (Vohland et al., 2021). Ook van dit begrip worden verschillende definities gehanteerd afhankelijk van de context (Haklay et al., 2021).

Participatietrajecten

Wanneer je over participatie spreekt, zijn er vragen die je kunt stellen. In welke fase van een project of proces is participatie gewenst? In de voorfase of in de uitwerking? Wie wordt gevraagd te participeren? Hoe bereik je deze groep? Wie nemen er daadwerkelijk deel? Wie niet en waarom? Heeft dit invloed op het resultaat? (Aarts et al., 2015; Batist et al., 2023; Cornwall, 2008). Deze vragen zijn van toepassing in een beleidsproces en bij het opzetten en uitvoeren van participatieactiviteiten.

Motieven

Mensen kunnen verschillende motieven hebben om te participeren. Een bijdrage leveren aan natuurbescherming en beheer, verbonden zijn met de natuur en buiten tijd doorbrengen zijn bijvoorbeeld belangrijke motivaties voor groene vrijwilligers. Andere motivaties zijn het samenwerken met mensen en een bijdrage leveren aan een duurzame wereld (Ganzevoort & Van den Born, 2018).

Conclusie

Er zijn dus verschillende definities en benaderingen van het begrip (burger)participatie. De overheid en de participatieladder zijn gefocust op beleidsprocessen. Daarnaast wordt het begrip ook toegepast in wetenschappelijk onderzoek in de vorm van citizen science. Verder is er literatuur en theorie beschikbaar over wat er allemaal komt kijken bij een participatietraject.

Aangezien verschillende actoren verschillende definities van (burger)participatie hanteren is het goed om in het achterhoofd te houden met wie men spreekt wanneer het over (burger)participatie gaat. Overheidsinstanties spreken bijvoorbeeld veelal over (burger)participatie in de context van beleidsprocessen.

Participatie en NDE-centra

Een aantal NDE-centra is gevraagd wat zij onder participatie verstaan en welke vaardigheden medewerkers hiervoor nodig hebben (voor meer informatie over vaardigheden zie de handreiking vaardigheden). Daaruit blijkt dat ook de centra verschillende definities hanteren.

Een overeenkomst in hun definities is het actief betrekken, mee laten doen en mee laten denken. Ook tussen de vaardigheden die medewerkers nodig hebben binnen participatie zijn er overeenkomsten, zoals sociale en communicatieve vaardigheden.

Er kunnen drie typen participatie worden onderscheiden: inwonersparticipatie, overheidsparticipatie en maatschappelijke participatie. Bij de ambitie voor verbreding van de NDE-centra doelt GDO op de typen inwonersparticipatie.

Inwonersparticipatie

Binnen deze vorm van participatie is er een verschil in hoe actief de rol van de inwoners is (vergelijkbaar met het idee van de participatieladder). Dit kan variëren van bezoeker tot de uitvoerder van activiteiten.

Het centrum speelt een faciliterende rol binnen deze vorm van participatie. Dit kan betekenen dat het de activiteiten toegankelijk maakt of dat het faciliteert in het uitvoeren van de activiteit (door middel van materiaal of advies).

Het initiatief voor de activiteiten waar inwoners in participeren kan bij de gemeente of het centrum liggen. Wanneer het initiatief bij de gemeente ligt, speelt het centrum een rol in het vertalen van ideeën binnen de systeemwereld naar de leefwereld (bijvoorbeeld beleidsdoelen naar activiteiten).

Overheidsparticipatie

Bij deze vorm van participatie ligt het initiatief en de uitvoering bij bewoners. Dit past binnen de beschreven doe-democratie en de hogere niveaus van de participatieladder (beslissing weggegeven en faciliterende stijl). Het centrum speelt een rol in het verbinden van de bewoners met bijvoorbeeld de gemeente of beleid, zodat het initiatief uitgevoerd kan worden.

Maatschappelijke participatie

Binnen deze vorm van participatie biedt het centrum aan de ene kant werkplekken (stage, vrijwilligers, mensen met afstand tot de arbeidsmarkt) en aan de andere kant spelen medewerkers een actieve rol in de uitvoering van activiteiten (medewerkers nemen zelf deel).

Tabel 1 laat zien hoe de reacties van vijf centra over wat zij onder (burger)participatie verstaan passen binnen de typen participatie. Daarnaast worden voorbeelden gegeven van activiteiten van deze centra binnen de drie typen participatie en de vaardigheden die medewerkers nodig hebben bij het werken met (burger)participatie.

Reflectievragen

- Hoe zou jij inwonersparticipatie definiëren?
- Welke vaardigheden zijn er al aanwezig in jouw centrum die nuttig zijn voor inwonersparticipatie? Welke nog niet?

Tabel 1

Participatie			
Type participatie	Burgerparticipatie / Inwonersparticipatie	Overheidsparticipatie	Maatschappelijke participatie
Definitie	Verschil in hoe actief de rol van de inwoners is (vergelijkbaar met het idee van de participatieladder). Van bezoeker tot uitvoeren van activiteiten. Het centrum heeft een faciliterende rol. Dit kan zijn in het toegankelijk maken van een activiteit of in het uitvoeren van de activiteit (door middel van materiaal of advies). Het initiatief voor de activiteiten waar inwoners in participeren kan bij de gemeente of het centrum liggen.	Initiatief en uitvoering bij bewoners. Past binnen de beschreven doe-democratie. Hogere niveaus van de participatieladder (beslissing weggegeven en faciliterende stijl).	Het bieden van werkplekken (stage, vrijwilligers, mensen met afstand tot de arbeidsmarkt). Ook de deelname van medewerkers in de uitvoering van activiteiten.
Utrecht Natuurlijk	Burgerparticipatie is het actief betrekken van mensen bij de onderwerpen van het centrum (tuinieren, vergroenen van de stad). Voorbeelden: <ul style="list-style-type: none"> • Buurtnatuur030. Een community voor Utrechters die actief zijn bij het vergroenen van de stad. • Adviseren van Utrechters met een groen initiatief (website). Ze bieden ondersteuning bijvoorbeeld in de vorm van gereedschap, wegwijs maken in de regelgeving, financiering of het vinden van partners. 		
Duurzaamheidscentrum Assen	Bij inwonersparticipatie ligt het initiatief bij de gemeente. De gemeente nodigt anderen uit om mee te denken of mee te doen.	Bewoners hebben het voortouw en de gemeente participeert in of faciliteert het burgerinitiatief.	

	<p>Voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Terra de wijk in. Brugklasleerlingen van Terra Assen gingen de wijk rondom de school in om in 100 tuinen een tegel te vervangen door een insectvriendelijke plant. Van de tegels maakten ze een stapelmuur. • Mobiele Marktkraam. Op een wijkfeest deelde het centrum planten uit in ruil voor deelname aan het NK tegelwippen. Daarnaast gaven ze tips voor het vergroenen van je huis, tuin en balkon. 	<p>Voorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Enkeerdveld is een voorbeeld van overheidsparticipatie. Een bewoonster kwam met een voorstel een basketbalveldje dat niet meer werd gebruikt te veranderen in een bloemenveld ter bevordering van de biodiversiteit. 	
De Helderse Vallei	<p>Participatie is zorgen dat iedereen, die dit wil, mee kan doen met hun activiteiten en mee kan denken over zaken die iedereen aangaan - als deelnemer of als bezoeker.</p> <p>Het centrum kijkt naar praktische zaken, zijn er fysieke drempels die ze weg kunnen nemen. Is de activiteit bereikbaar, haalbaar en betaalbaar?</p> <p>Voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een nieuwe stek! Mensen kunnen gratis plantenstekjes of zaailingen meenemen in ruil voor zelf meegebrachte stekjes of zaailingen. • Zwerfafval ambassadeurs en deelnemer. Zwerfafval ambassadeurs en deelnemers krijgen het materiaal om zwerfafval te verzamelen. Ambassadeurs rapporteren, naast het verzamelen, over dit afval. 		<p>Participatie is zorgen dat iedereen, die dit wil, mee kan doen met hun activiteiten en mee kan denken over zaken die iedereen aangaan - als vrijwilliger.</p> <p>Vrijwilligers worden uitgenodigd voor een overleg waar ze inbreng hebben en ze krijgen maandelijks de activiteiten opgestuurd waar ze op kunnen reageren.</p> <p>Voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inhuur van een schoonmaker met afstand tot de arbeidsmarkt. • Koffiemoment om vrijwilligers belangrijk te maken.
Natuurstad Rotterdam	<p>Het bieden van de kans om te genieten van en bij te dragen aan de natuur op de locaties aan Rotterdammers (diverse doelgroepen).</p>		<p>Het zorgen voor groene en gezonde werkplekken voor specifieke groepen uit de samenleving (vrijwilligers, stage- en</p>

	<p>Voorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het voedselbosje dat het centrum in samenwerking met IVN Natuureducatie en Bioto op een schoolplein heeft aangelegd. Leerlingen hebben bomen, struiken en planten in de grond gezet. 		<p>leerplekken voor jongeren, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en ouderen).</p>
De Bastei	<p>Participatie betekent dat je actief meedoet. Dit kan vanuit de burgers zijn in de vorm van een initiatief waar zij dan ook zorg en verantwoordelijkheid voor dragen. Het kan ook het centrum zijn dat een actieve bijdrage levert in projecten.</p> <p>Voorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geveltuin doedagen in Nijmegen. Hierbij krijgen bewoners, die aan de slag willen met de aanleg van een geveltuin, aarde en plantjes van het centrum. De bewoners kunnen dan zelf aan de slag met de aanleg. 		<p>De actieve bijdrage van het centrum kan betekenen dat het personeel deelneemt en met de handen in de aarde staat, bijvoorbeeld tijdens de geveltuin doedagen.</p>

Bibliografie

- Aarts, N., Steuten, C., & Van Woerkum, C. (2015). Communicatie, beleid en planning. In *Strategische communicatie* (pp. 197–236). Koninklijke Van Gorcum.
- Batist, H., Bertin, C., Bisschops, S., Grünfeld, J., Hoogland, C., & Tijssen, W. (2023). *Participatietrajecten: Indicatoren voor het toetsen van de kwaliteit in drie stappen*. Geraadpleegd op 17 mei 2023, van https://www.nen.nl/media/PDF/NEN_Whitepaper_Richtlijn_kwaliteit_participatie.pdf
- Blok, S., Luiten, L., De Vries, R., & Lucas, T. (2023). *Burgerparticipatie op nationaal niveau: Een juridische en empirische verkenning*. Adviesbureau Berenschot. Geraadpleegd op 17 april 2023, van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-e6127ad7708ac2ff213cf22c82f809a7d04c44cf/pdf>
- Cornwall, A. (2008). Unpacking “Participation”: models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43(3). <https://doi.org/10.1093/cdj/bsn010>
- Ganzevoort, W., & van den Born, R.J.G. (2018). Groene vrijwilligers: Wie zijn ze, wat doen ze en wat drijft hen? Institute for Science in Society, Radboud Universiteit.
- Haklay, M., Dörler, D., Heigl, F., Manzoni, M., Bonn, A., & Vohland, K. (2021). What Is Citizen Science? The Challenges of Definition. *Springer eBooks*, 13–33. https://doi.org/10.1007/978-3-030-58278-4_2
- Ministerie van Algemene Zaken. (z.d.). *Burgerparticipatie*. Burgerschap | Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 17 april 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/burgerschap/burgerparticipatie>
- Pröpper, I.M.A.M, Steenbeek, D.A. (red.) (1998). Dilemma’s van interactieve beleidsvoering. In: *Bestuurskunde* 7(7).
- Van den Bongaardt, T. (2018). *Monitor Burgerparticipatie 2018: Een inventarisatie van gemeentelijk beleid en activiteiten op het gebied van burgerparticipatie*. ProDemos. Geraadpleegd op 17 april 2023, van <https://prodemos.nl/app/uploads/2022/12/ProDemos-Monitor-Burgerparticipatie-2018.pdf>
- Vohland, K., Land-Zandstra, A. M., Ceccaroni, L., Lemmens, R., Perelló, J. M. M., Ponti, M., Samson, R., & Wagenknecht, K. (2021). Editorial: The Science of Citizen Science Evolves. *Springer eBooks*, 1–12. https://doi.org/10.1007/978-3-030-58278-4_1